www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

Yoshlar bilan ishlash tizimida ma’naviy-mafkuraviy omillarning yoshlar ongiga ta’siri

Rasulov Rustambek Odilovich
“University of management and future technologies”da
Gumanitar fanlar kafedrasi katta o‘qituvchisi
@rustamrasulov07081995@gmail.com
Tel: +998942220708

AnnotatsiyaUshbu maqola yoshlar bilan ishlash tizimini boshqarish jarayonida yoshlar ongiga ta`sir qiladigan turli xil ma’naviy va mafkuraviy jarayonlar, shuningdek, ma’naviyat va mafkura tushunchalarining mazmun va mohiyati ochib berilgan. Elitar madaniyat, ommaviy madaniyat tushunchlari, G‘arb olimlarining fikrlaridan iqtiboslar keltirilgan.
Kalit so‘zlar: Madaniyat, ma’naviyat, yoshlar bilan ishlash tizimi, ma’naviy ta’sir, mafkuraviy ong, elitar madaniyat, globallashuv, yoshlar.

Spiritual and ideological in the system of working with young people influence of

Annotation: This article reveals the content and essence of various spiritual and ideological processes that affect the consciousness of young people in the process of managing the system of working with young people, as well as the concepts of spirituality and ideology. Elitist culture, concepts of popular culture, quotes from the opinions of Western scientists.
Keywords: culture, spirituality, the system of working with youth, spiritual influence, ideological consciousness, elite culture, globalization, youth.

Духовно-идеологические в системе работы с молодежью влияние факторов на сознание молодежи

Аннотация:В данной статье раскрыты содержание и сущность различных духовно-идеологических процессов, влияющих на сознание молодежи в процессе управления системой работы с молодежью, а также понятия духовность и идеология. Цитируются понятия элитарной культуры, массовой культуры, мнения западных ученых.
Ключевые слова: культура, духовность, система работы с молодежью, духовное влияние, идеологическое сознание, элитарная культура, глобализация, молодежь.

Kirish. Bugungi kunda ertangi taraqqiyotini o‘ylagan har bir davlat uchun yuksak bilimli, intellektual salohiyatli yigit-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning jamiyatda munosib o‘rin egallashlariga ko‘maklashish davlatimiz siyosatining ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib kelmoqda. Bugungi kunda ushbu yo‘nalishda aniq chora-tadbirlar ro‘yobga chiqarilmoqda. Natijada, yoshlarimiz xalqaro darajadagi sport, fan va boshqa bir qator yo‘nalishlardagi tanlovlarda yuqori natijalarni egallab, O‘zbekistonning rivojlangan davlatlar safidan o‘rin olishida munosib hissa qo‘shmoqda.

Shu bilan birga yoshlarning doimo faol ijtimoiy kuchga aylanib borishi bugungi kunda ularning turli mafkuraviy ta’sir va tazyiqlarning bosh obyektiga aylanishiga olib kelmoqda. Bunda ularning jamiyatning hali yetarli tajribaga ega bo‘lmagan, tashqi ta’sirlarga tez beriluvchan va ayni paytda, eng harakatchan qatlami ekani inobatga olinmoqda.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

Asosiy qisim. Hozirgi kunda farzandlarimiz dunyoning eng o‘tkir, faol, uddaburon, Vatanparvar yoshlariga aylanishi, ularni fidoiylik, vatanparvarlik, tadbirkorlik, millatparvarlik, sadoqatga o‘rgatish ko‘p jihatdan ota-onalarga bog‘liq. Bu borada, albatta, ota-onaga yordam berishda butun jamoatchilik – mahalla oqsoqoli, diniy ma’rifat va ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo‘yicha maslahatchi, imom, profilaktika inspektori, Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi va Yoshlar tashkilotlarining joylardagi mas’ullari birgalikda faol ishlashlari kerak.

E’tiborli jihati shundaki, 1987-yilgacha AQSh Kongressi kutubxonasi kartotekasida “globallashuv” tushunchasi qo‘llanilgan birorta adabiyot bo‘lmagan. Biroq, 1990-yillardan boshlab globallashuv muammosiga bag‘ishlangan asarlar va maqolalar shiddat bilan ko‘paya boshladi. Hozirgi kunda globallashuv jarayoniga nisbatan turli xil ijtimoiy-falsafiy konsepsiyalar shakllanmoqda. Ularda mazkur jarayonni anglashga, uning xalqlar va davlatlar taqdiriga ta’sirini aniqlashga, oqibatlari va kelajagini tasavvur qilishga urinishlar kuzatilmoqda.[1]

Bugungi globallashuv jarayonlari qanday atalmasin, “bugun biz tez sur’atlar bilan o‘zgarib borayotgan, insoniyat hozirga qadar boshidan kechirgan davrlardan tubdan farq qiladigan o‘ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashayotganligimiz O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida “globallashuv fenomeni” atamasining bugungi kunda ilmiy-falsafiy, hayotiy tushuncha sifatida juda keng ma’noni anglatishi, umumiy nuqtai-nazardan qaraganda, bu jarayon mutlaqo yangicha ma’no mazmundagi xo‘jalik, ijtimoiy-siyosiy, tabiiy – biologik global muhitning shakllanishini va shu bilan birga, mavjud milliy va mintaqaviy muammolarning jahon miqyosidagi muammolarga aylanib borishini ifoda etayotganligi ta’kidlangan”.[2]

Globallashuvning madaniyat sohasidagi ko‘rinishidan ma’lum bo‘ladiki, bu sohada, birinchidan, texnologik munosabatlar tobora ko‘zga tashlanmoqda, ikkinchidan, kichik madaniyatchilik (multkulturalizm) yuzaga kelib “individual madaniyat”ni voqelashtirmoqda; uchinchidan, madaniyatning axloqiy, diniy va etnik boshqaruvchilari kabi muhim qadriyatlarining ahamiyati pasaymoqda; to‘rtinchidan, ommaviy madaniyat va maishiy industriya keng tarqalmoqda. Bularning bari ko‘rsatadiki, globallashuv jarayoni hozirgi jamiyatda jipslashuvga olib kelmaydi, balki shaxslararo an’anaviy aloqalarning yo‘qolib borishi, begonalashuvni, berilgan imkoniyatlardan qoniqmaslikni keltirib chiqaradi.

Sobiq Ittifoq mafkurasi madaniy aloqalar kuchaytirilsa, keyinchalik millatlar madaniyati bir-birini boyitadi, millatlar orasida tafovut qolmaydi, degan g‘oyani oldinga surgan va ayni shu ishni amalga oshirish niyatida bo‘lgan edi. Agar, g‘araz aralashmagan bo‘lsa, bu niyat o‘z holicha yaxshi. Lekin, barcha millatlar o‘z tarixiy ildizlari bilan qayta bog‘lanmaguncha bu uning amalga oshmasligi ravshan. Vaholanki, markscha mafkura bu ildizni inkor etib kelgan edi. Umuman, hozirgi davrda butun insoniyat bu ildizdan mutlaqo uzoqlashib ketgan. Shuning uchun endilikda milliylikni bartaraf etadigan har qanday ongli yoki ongsiz jarayonlar millatni o‘ldirish bilan teng kuchlidir. Shu ma’noda globallashuv jarayoni millat hayoti uchun juda xavfli va mamlakatimiz rahbarining milliy o‘zlikni shakllantirish va rivojlantirish yo‘lidagi chaqiriqlari quruq shior emas, balki endilikda hayot-mamot masalasidir. Millatning o‘limi esa uning o‘z ma’naviyati, madaniyatining yo‘qolishidadir.

Elitar madaniyat deyilganda G‘arb falsafasida, xususan, elitar madaniyat mafkurachisi bo‘lgan X.Ortega-i-Gasset jamiyatning ijodiy daholari, sara insonlar (elita) tomonidan yaratiladigan yangi, noyob, individual, hech qachon takror yaratib bo‘lmaydigan san’at, adabiyot, musiqa asarlarini tushunadi. Ushbu madaniyat keng omma tomonidan tushunilmaydigan va hammaga tushunarli bo‘lish maqsadini ham ko‘zlamaydigan madaniyatdir. U faqat san’atning o‘zigagina xizmat qiladi va faqat elita tomonidan tushunilishi mumkin bo‘lgan madaniyat hisoblanadi. Bu asarlarni tushunish omma bilmaydigan maxsus san’at tilini bilishni taqozo etadi. Shu ma’noda elitar madaniyatni oliy (yuqori) madaniyat deb ham ataladi. Masalan, Kafka asarlari, Pikasso rasmlari G‘arbda shunday asarlar hisoblanadi. Lekin oliy madaniyat xalq va

www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

millat madaniyati ildizlaridan oziqlanadi va unda millat madaniyati taraqqiyoti akslanadi. Bu asarlar asrlar o‘tgach, jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichida, masalan, Chaykovskiyning “Kichik oqqushlar raqsi” yoki Vival’dining “Yil fasllari” asari kabi hamma uchun tushunarli bo‘ladigan vaqt kelishi mumkin. Unda bu madaniyat barchaning umumiy madaniyatiga aylanadi.[3.38]

Chindan ham, qadimdan madaniyat turli qatlamlarni tashkil etgan. Masalan, ilohiy bitiklar, muqaddas kitoblarga jo bo‘lgan mazmun payg‘ambarlar, kohinlar, avliyolargagina tushunarli bo‘lgan. Ular o‘z madaniyatlarining sirini (mistik mazmunni) saralab olingan izdoshlargagina yetkazganlar, omma esa “rivoyatlar” bilan qanoatlanishiga to‘g‘ri kelgan. O‘rta asrlarning boshlarida Injilning savodi yo‘q kishilar uchun mo‘ljallangan, ko‘p rasmlardan iborat soddalashtirilgan variantlari mavjud bo‘lgan. Hamma savodxon bo‘lgan davrlar kelgach, madaniyatning ommabop (saviyasi yuzaki, oldi-qochdi, qaltis ishqiy va boshqa sargushatlardan tashkil topgan, keng omma ko‘ngilxushligiga mo‘ljallangan) mazmuni ham shakllandi, kengaydi va rivojlandi. Quyida madaniyatning ayni shu mazmuni haqida gap ketadi.

Ommaviy madaniyat elitar madaniyatdan farqli o‘laroq har kim tushuna oladigan, lekin bahosi oliy bo‘lmagan madaniyat hisoblanadi. U jamiyat ko‘pchilik a’zolarining (ommaning) oliy (elitar, yuqori) qatlam madaniyatidan orqada ekanining ko‘rsatkichi bo‘ladi. Ommaviy madaniyat elitar madaniyatga nisbatan juda tez o‘zgaruvchan, harqanday yangilik, moda orqasidan ergashuvchi, har bitta yangi hodisaga javob berishga hozir ekani bilan ham xarakterli. Elitar madaniyat namoyandalari uchun eng muhimi o‘z g‘oyalarini, tuyg‘ularini o‘z asarlarida ifodalashdan iborat bo‘lsa, ommaviy madaniyat uchun eng muhimi bu asarlar tufayli keladigan daromad hisoblanadi.

Ko‘pchilik G‘arb olimlari (F.Nitsshe, O.Shpengler, M.Veber, N.Berdyayev, Z.Freyd, E.Fromm, K.Yung, Dj.Bentam, D.Rismen, F.Livis, D.Tompson, R.Vil’yams, R.Xoggartlar ommaviy madaniyatni negativ baholaganlar, uni xalq madaniyatlari an’anaviy shakllarining o‘rniga kelgan maxsus madaniyat tipi deb qaraganlar.

Ommaviy madaniyat haqida gap ketarkan, bu borada kuchli tanqidiy konsepsiyani oldinga surgan taniqli ispan faylasufi Xose Ortega-i-Gasset qarashlariga to‘xtalmaslik mumkin emas. Uning fikriga ko‘ra jamiyat o‘ziga xos, noyob fazilat egalari bo‘lgan sara kishilardan iborat ozchilikka va bir-biridan deyarli farq qilmaydigan, shaxsiy qiyofasi va iqtidori ko‘rinmaydigan ko‘pchilikka, ya’ni ommaga ajratiladi. Shaharlarda aholi sonining tez ortishi va tor ixtisoslashuv “ommaviy insonni” vujudga keltirdi, madaniyat imkoniyatlarini kuchsizlantirdi va sivilizatsiyani ruhan barbod qildi. Vaholanki, bu xulosada ispan faylasufi yolg‘iz emas. Uning bu fikrlari avvalo O.Shpenglerning sivilizatsiya inqirozining belgilari sifatida sanab o‘tgan “industriya taraqqiyoti, ulkan shaharlarning vujudga kelishi, jamiyatning inqirozga uchrashi, odamlarning qiyofasi yo‘q “omma”ga aylanishi” haqida g‘oyalari bilan juda uyg‘undir.[3.39]

Ana ana shu qiyofasiz, agressiv omma tufayli, XIX da demografik portlash sodir bo‘ldi. Bu demografik portlash liberal demokratiya, eksperimental fan va texnika asosida dunyoni yangitdan qurish jarayoni bilan birga kechdi. Yangi jamiyat - sivilizatsiya vujudga kelgach, inson qulay yashash shart-sharoitlariga ega bo‘ldi, tirikchilik uchun tinimsiz kurashdan ozod bo‘lgan, hamma narsani tayyor qo‘lga kiritadigan bo‘ldi. “Ommaviy inson” ayni shu sharoitning natijasi o‘laroq shakllandi.

Avstriya ruhshunosi Z. Freyd va boshqa ko‘pchilik tadqiqotchilarning kuzatishlariga ko‘ra ham “ommaviy madaniyat”da iste’molchini qanday qilib bo‘lmasin “ishontirish, unga o‘z g‘oyalarini yuqtirish”, uning ong ostiga ta’sir etish mexanizmlari amal qiladi. U katta zalda pop muzika eshitarkan yoki kino ko‘rarkan, uyida o‘tirib televizor ko‘rarkan, “ommaviy kayfiyatini” o‘ziga singdiradi. Natijada inson o‘zligini saqlay olmay qoladi, ommaga singib, qorishib ketadi, uning elementlaridan biriga aylanadi.[3.40]

www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

Bugungi kundagi xalqaro vaziyat globallashuv jarayonlari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’biri bilan aytganda “Hammamiz ko‘rib, kuzatib turibmiz - bugungi shiddat bilan o‘zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi ufq va imkoniyatlar ochish bilan birga, ularni ko‘rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor etmoqda”.[4]

Shu bois milliy mafkurani takomillashtirish masalasi ham endilikda nafaqat milliy balki global xarakter ham kasb etadi. Lekin globallashuv jarayoni qandaydir ijobiy jihatlari bilangina emas balki ko‘proq “hozirgi davr global muammolarini” vujudga keltirganligi bilan ham xarakterlanadi. Ko‘pchlik mutafakkirlar bu davrni hatto global krizis davri ham deb atamoqdalar. XX asrda yanada kuchaygan globallashuv zamonaviy jamiyatga ko‘plab ijobiy yo‘llarni olib kelishi bilan birga insoniyat taraqqiyotida xos holatlarning ham yuzaga kelishiga sababchi bo‘ldi. Endilikda dunyo xalqlari duch kelayotgan muammolarga qarshi yolg‘iz kurasha olmaydi ularni birgalikda hal qilish mumkin.

Globallashuvning salbiy oqibatlari asosan quydagi sohalarda kuzatilmoqda ekologiya, sog‘liqni saqlash, resurslar axloq oila ta’lim – tarbiya ma’naviy dunyoqarash va boshqalar shular jumlasidandir. Ayni shu ma’noda bugungi kunda eng yangi fan sinergetika ham shu krizis holatini ifodalash uchun “global bifurkatsiya nuqtasi” degan maxsus yangi tushunchani kiritgani va “katastrofalar nazariyasini” ishlab chiqqani bejiz emas. Chunki, G.G.Maliyentskiy ta’kidlashicha “Olimlar siyosatchilarning qo‘llariga butun Planetadagi hayotni bir emas balki bir necha bor yo‘q qilish quvvatiga ega bo‘ladigan qurollarni tutqazdilar vaholanki kelajakda ularni qanday yo‘qotishni va nima qilish mumkinligini aniqlashga harakat qilmadilar, ular energiyaning na yangi manbalarini kashf etdilar va etmoqdalar shuning bilan birga radiaktiv chiqindilar va yadro terrorizmdan qutulishday juda jiddiy muammolarni vujudga keltirdilar. Ular odamlarga antibiotiklarni sovg‘a qildilar ayni paytda zararli mikroblarimizning tabiiy tanlanishi jarayonini kuchaytirdilar.

Oksford unversiteti professori Nik Bostrom bu ishlarning salbiy oqibatlari haqida o‘ylab ko‘rmayotgani haqida shunday deydi: Avvalo omma diqqatini jalb etishga intilishdan iborat bu jarayon madaniyat asarlarini sanoat ishlab chiqarish jarayoniga aylanadi. Shuningdek, ilgarilari avvalo san’at asari bo‘lib, keyin sotuvga chiqqan narsalar ommaviy madaniyatda faqat tovarga aylandi. Shu ma’noda “Ommaviy madaniyat” asoschilari Gollivud (AQSh) biznesmenlari bo‘lganlari bejiz emas. Har qanday boshqa tovarlar kabi bu tovarlar ham o‘z bozoriga ega bo‘lishga va uni tobora kengaytirishga intiladi. Barcha tovarlar kabi ommaviy madaniyat tovarlari ham xaridorgir bo‘lishga intiladi. Buning uchun u avvalo ko‘pchilik omma kundalik qiziqish ehtiyojlarini hisobga oladi.[5]

Bu yo‘lda u SPID, narkotiklar, tabiatdagi kataklizmalar, yirik texnogen katastrofalar, terrorizm, agressiya, daxshat kabi o‘tkir mavzulardan keng foydalanadi, shuningdek, ur-sur (jangari), daxshat mavzularidagi trillerlar ham xaridorgir hisoblanadi. Bu mavzudagi asarlar odatda tomoshabin uchun o‘ziga xos narkotikka aylana boradi. Oxir oqibatda ommaviy madaniyat insonni diydasi qattiq, atrofida sodir bo‘layotgan og‘ir ahvolga, zo‘ravonliklarga befarq jonsiz, hissiz biorobotga aylantiradi.

Ommaviy madaniyatning syujetlari esa, ular qaysi janrda (detektiv, ishqiy roman, sarguzasht) ekanidan qat’iy nazar, odatda deyarli bir xil formula asosida yaratiladi: “asar” qahramoni qiyin vaziyatga tushib qoladi, keyin bir amallab bu vaziyatdan chiqib ketadi. Va, aksincha, ommaviy madaniyat qancha mustahkam qaror topsa, ya’ni ommalashsa, uning ta’sir kuchi, obro‘si ham shunchalik ortadi. Natijada u inson ma’naviy dunyosini o‘zi xohlagancha boshqarish imkoniyatiga ega bo‘ladi. OAV yordamida u yoki bu mafkurani o‘tkazmoqchi bo‘lgan siyosatchilar ham, tovarlarini reklama qilish orqali o‘z bozorini kengaytirish maqsadini ko‘zlagan ishlab chiqaruvchilar ham uning shu jihatidan foydalanadilar.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

Vaholanki, endilikda “ommaviy madaniyat”ning hamma yoqqa erkin kirib kelishi imkoniyatlari juda ortib bormoqda. Bu madaniyatga qarshi tura olish, kurash olib borish uchun bu imkoniyatlarni yaxshi tasavvur etishning zarurati katta. Ular avvalo inson onging xususiyatlaridan foydalanishga tayangan bo‘lib, asosan quyidagilardan iborat:

Individning ruhan va aqlan ijtimoiy jayonda faol ishtirok etishni istamasligi. Boshqacha aytganda, jamiyat a’zolarining ko‘pchiligiga xos bo‘lgan inertlik (loqaydlik, passivlik, dangasalik).

Kundalik muammolardan, doimo takrorlanishdan iborat bo‘lib qolgan zerikarli, odatiy va mutaasiblik kayfiyatidan chetlashish xohishi.

- O‘z muammolarining boshqa insonlar va jamiyat tomonidan ham tushunilishi va his etilish istagi.[6]

Ommaviy madaniyat inson ongining shu xususiyatlaridan foydalanadi. U odatda avvalo o‘z bo‘sh vaqtini qanday o‘tkazishni bilmaydiganlar diqqatini o‘ziga tortadi. U yengil qabul qilinadigan, inson ko‘nglini xushlaydigan hayollar, go‘zal manzaralar va sarob dunyosiga olib kiradi, unga dam beradigan, unga shaxsan yo‘naltirilgan jihatlari bilan kishiga yoqadi. Boz ustiga kundalik muammolarga original va juda yengil hozirjavobligi bilan hali chiniqmagan katta ko‘pchilik ongini zabt etadi. “Ommaviy madaniyat”ning “vaqtichog‘lik qilish san’ati”, “charchoqqa qarshi” san’at yoki yarim madaniyat kabi nomlarni olgani ham shuning tufaylidir.

An’anaviy madaniyatda bo‘lganidek, ommaviy madaniyatning ham universal xarakteristikasi hamon mavjud emas. Buni shunday tushuntirish mumkin. Gap shundaki, “Ommaviy madaniyat” ilmiy-falsafiy kategoriya sifatida o‘ziga yakdil uchta tushunchani qamraydi. Birinchidan, “madaniyat” – alohida xarakterdagi mahsulot. Ikkinchidan, “ommaviylik” – mahsulotni tarqatish me’yori. Uchinchidan, “madaniyat” – ma’naviy boylik. “Ommaviy madaniyat”ning manbalari:

Turli virtual (kompyuter) o‘yinlar, ayrim chet el va xususiy studiyalarda olingan o‘zbek filmlari, tum-taraqay, ma’no-mazmunsiz qo‘shiqlar, chet el telekanallarining ayrim ko‘rsatuvlari, internet va undagi turli ijtimoiy tarmoqlar, Uyali aloqa telefonlari, sariq matbuot, urbanizatsiya jarayoni, isrofgarchilikka yo‘l qo‘yilgan tantanalar va to‘ylar hamda yolg‘on axborot va ma’lumotlarni tarqatuvchi OAV.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni ta’kidlash mumkinki, bugungi kunda yurtimizda istiqomat qilayotgan Yevropa millatiga mansub yoshlar orasida ko‘proq tarqalayotgan “emo”, “got” kabi submadaniyat yo‘nalishlarini targ‘ib etuvchi 10 dan ortiq internet saytlari ishlamoqda.

Shunday ekan, inson o‘zida bunday madaniyatga qarshi immunitetini qanday tarbiyalashi va buning uchun nima qilishi zarur? Azaliy bo‘lgan, ming yillik sinovlardan o‘tgan qadriyatlarimiz, urf-odatlarimizni mukammal bilish va amal qilishi darkor. Mabodo shunday vaziyatga, holatga tushib qolsa, hech bo‘lmaganda “Bu ko‘rinishdagi “madaniyatni kim, qanday maqsadda va nima uchun uzatayapti?”, degan savollarni o‘ziga o‘zi berishi, unga asosli javob topishga harakat qilishi kerak bo‘ladi. Ana shundagina turli g‘oyalar, shubhali “madaniyatlar” ta’siriga tushib qolish, taqdim etilayotgan ma’lumotlarga ko‘r-ko‘rona ergashishning oldi olinadi. Shakllangan axborot iste’moli madaniyati milliy manfaatlarimiz va qadriyatlarimizga zid bo‘lgan xabar, ma’lumotlar va “madaniyat”ga nisbatan o‘ziga xos qalqon rolini o‘taydi, shaxs dunyoqarashi va xulqidagi sobitlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Чумаков А.Н. Глобализация. Контуры целостного мира. – Москва: Проспект. 2009. – С. 71.
2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – B.111.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 1, Issue: 2, 2023

3. G‘oyibnazarov Sh. Ommaviy madaniyat. –Toshkent: O‘zbekiston, 2012. – B. 38,39,40
4. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018. – B. 496.
5. Ник Бостром: Живем ли мы в компьютерной симуляции. https://habr.com/ru/post/516598/
6. В.И.Данилов-Данилян, Рейф И.Е. Биосфера и цивилизация: в тисках глобального кризиса. – Москва: Прогресс, 2018. – С. 34.

1.